

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

**Π.Μ.Σ. στην Πολιτισμική Πληροφορική και επικοινωνία
Ειδίκευση «Πολιτισμός και Παραγωγή Ταινιών Ντοκιμαντέρ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΤΙΤΛΟΣ:

Το ιστορικό καφενείο *Ερμής* στην Επάνω Σκάλα Μυτιλήνης

Όνομα φοιτητή και αριθμός μητρώου:

Μαρία Μαργαρίτη

ΑΜ: 1332021048

Επιβλέπουσα

Ευαγγελία Σαμπανίκου

Link ταινίας

[https://drive.google.com/file/d/1ET0RLwgLnkZLUb6UfoSomNf42SgmBGmC/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1ET0RLwgLnkZLUb6UfoSomNf42SgmBGmC/view?usp=share_link)

Φεβρουάριος 2023

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας το ΠΜΣ «Πολιτισμική Πληροφορική και Επικοινωνία» κατεύθυνση «Παραγωγή Ταινιών Ντοκιμαντέρ» ως συνέχεια του προπτυχιακού προγράμματος της Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας που παρακολούθησα τα προηγούμενα χρόνια, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές μου που με εισήγαγαν στον κόσμο της κινούμενης εικόνας. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην Ειρήνη Στάθη και τον Γιάννη Σκοπετέα για τα μαθήματα θεωρίας κινηματογράφου, σκηνοθεσίας και σεναριογραφίας που μας παρέδωσαν, καθώς και στην επιβλέπουσα της παρούσης διατριβής, Ευαγγελία Σαμπανίκου.

Για την πραγματοποίηση της ταινίας οφείλω ευχαριστίες στις ιδιοκτήτριες του καφενείου Ερμής, Ειρήνη Λάσκαρη και Κυβέλη Σπανουδάκη, που μου έδωσαν χρήσιμες πληροφορίες για το καφενείο και μου επέτρεψαν να τις κινηματογραφήσω εν ώρα εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	6
1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	6
1.2. ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΦΕ	8
2.1 ΤΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ ΩΣ ΧΩΡΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ.....	10
2.2 ΤΑ ΚΑΦΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ.....	12
2.2.1 ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ	13
2.2.2 Ο ΕΡΜΗΣ.....	14
ΤΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ	15
1.ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ	15
2. ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ	18
Η ΤΑΙΝΙΑ: Ο ΕΡΜΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΩ ΣΚΑΛΑ.....	22
1.ΕΡΕΥΝΑ- ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	22
2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΤΑΙΝΙΑΣ.....	24
3. ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ.....	27
4. ΣΕΝΑΡΙΟ- ΕΝΟΤΗΤΕΣ	27
5. ΣΚΗΝΟΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ	29
6. ΕΙΚΟΝΟΛΗΨΙΑ- ΗΧΟΛΗΨΙΑ	30
7. ΜΟΝΤΑΖ.....	31
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	32
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	36
ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΙΑ.....	38

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διατριβή καταπιάνεται με το θέμα του ιστορικού καφενείου Ερμής που βρίσκεται στην περιοχή Επάνω Σκάλα στη Μυτιλήνη, μια προσφυγική γειτονιά στην οποία κατέφυγαν οι Μικρασιάτες πρόσφυγες μετά το 1922. Μάλιστα, το ίδιο το καφενείο αποτελεί ανταλλάξιμη περιουσία που δόθηκε σε Μικρασιάτη πρόσφυγα ως αντάλλαγμα για το καφενείο που υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει στη Μικρά Ασία στο πλαίσιο της υποχρεωτικής Ανταλλαγής των πληθυσμών. Μέσα από την προσπάθεια ανασύστασης της ιστορικής πορείας του καφενείου που δικαιολογεί και τη συμπερίληψη του στη λίστα των ιστορικών καφέ της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς, διερευνάται αφενός η λειτουργία του καφενείου ως κοινωνικός χώρος αφετέρου η ιστορία της πόλης που συνδέθηκε με τον χώρο αυτό. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στο ρόλο του καφενείου στη σύγχρονη ζωή της πόλης της Μυτιλήνης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είθισται οι δημόσιοι χώροι κάθε πόλης να είναι συνυφασμένοι με την ιστορία της, ειδικά όταν η χρήση τους μετρά πάνω από έναν αιώνα. Όπως επισημαίνει η Κορκά η συλλογική μνήμη εγγράφεται στον χώρο που αποτελεί το κοινωνικό πλαίσιο όπου κινούνται και ζουν οι άνθρωποι (Κορκά, 2018). Με άλλα λόγια η ιστορία μιας πόλης εγγράφεται στους δημόσιους χώρους της και κυρίως σε χώρους κοινωνικής συναναστροφής, όπως είναι το καφενείο. Το καφενείο ως σχεδόν αποκλειστικός τρόπος διασκέδασης παλαιότερα -για πολλές δεκαετίες αποκλειστικά του αντρικού πληθυσμού- αποτέλεσε χώρο ανταλλαγής ιδεών, πολιτικών και άλλων, ειδήσεων σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο αλλά και κουτσομπολιού για πρόσωπα της τοπικής κοινωνίας. Στο καφενείο μάλιστα έρχονταν σε επαφή άτομα προερχόμενα από διάφορες κοινωνικές τάξεις.

Αφορμή για να ασχοληθώ στη μεταπτυχιακή μου διατριβή με τα καφενεία της Λέσβου υπήρξε η είδηση πως δυο ιστορικά καφενεία της Λέσβου, ο Ερμής και το Πανελλήνιον, εντάχτηκαν στις αρχές του 2022 στην Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά των αστικών ιστορικών καφέ. Η αρχική μου πρόθεση ήταν να ασχοληθώ και με τα δυο καφενεία της Λέσβου και να παρουσιάσω την πορεία τους μέσα στον χρόνο και πώς έφτασαν να συμπεριληφθούν στη λίστα των ιστορικών καφέ. Για κακή μου τύχη όμως, ενώ είχα επικοινωνήσει με τον ιδιοκτήτη γνωστοποιώντας του τον σκοπό μου, το Πανελλήνιον ανακοίνωσε την παύση της λειτουργίας του την άνοιξη του 2022 αφού ο ιδιοκτήτης για οικονομικούς λόγους αποφάσισε να εγκαταλείψει την επιχείρηση. Ακόμη και έτσι εγώ ζήτησα από τον ιδιοκτήτη να μιλήσουμε και να μου επιτρέψει να κάνουμε γύρισμα στον χώρο αλλά αρνήθηκε.

Στράφηκα τότε αποκλειστικά στο καφενείο Ερμής όπου μελετώντας την περίπτωση του και συνομιλώντας με τις ιδιοκτήτριες, συνειδητοποίησα κάτι πολύ ενδιαφέρον, ότι το καφενείο αυτό λειτουργούσε σχεδόν δυο αιώνες, τον έναν ως τούρκικο καφενείο από το 1800 και τον άλλο ως ελληνικό από το 1922 και μετά. Δόθηκε δηλαδή ως ανταλλάξιμο στον Σπανουδάκη, επομένως αποτέλεσε το κέντρο συσπείρωσης του προσφυγικού πληθυσμού στην Επάνω Σκάλα και απόδειξη ζωντανή της Μικρασιατικής Καταστροφής και των συνεπειών που αυτή είχε για το

νησί της Λέσβου. Συνέβαλε πολύ στο τελευταίο το γεγονός πως οι σημερινοί ιδιοκτήτες έχουν φροντίσει να διατηρήσουν τον χώρο όσο πιο αυθεντικό γίνεται.

Μια άλλη πτυχή του θέματος μου αποκαλύφθηκε όταν επισκέφτηκα για πρώτη φορά τον χώρο και τους ανθρώπους και συνομίλησα με τη νεαρή συνιδιοκτήτρια, Ειρήνη Λάσκαρη, η οποία αν και έχει σπουδάσει Οικονομικά, εγκατέλειψε σχετικά νωρίς – από τη ηλικία των 23 μόλις- το επάγγελμα αυτό επιστρέφοντας στο νησί για να αφοσιωθεί στην οικογενειακή επιχείρηση. Μου προκάλεσε εντύπωση πως η όλη της παρουσία, από το ντύσιμο μέχρι την εκφορά του λόγου στήριζε την παράδοση του καφενείου δίχως να παύει κατά τ'άλλα να είναι ένα μοντέρνο σύγχρονο κορίτσι με τα βιώματα και τα γνωρίσματα της ηλικίας της.

Επομένως, στην ταινία που συνοδεύει αυτό το κείμενο για το καφενείο Ερμής θέλησα να φωτίσω τις προαναφερθείσες πτυχές του θέματος παρουσιάζοντας τον ρόλο του καφενείου στην παρελθούσα και σύγχρονη ζωή της πόλης της Μυτιλήνης. Ο Ερμής εξακολουθεί και σήμερα να έχει όλες τις χρήσεις του παραδοσιακού καφενείου προσφέροντας καφέ τα πρωινά και τα απογεύματα και φαγητό τα μεσημέρια και τα βράδια. Μεγάλη είναι η συμβολή της οικογένειας ώστε να μη νοθευτεί το παραδοσιακό με μοντέρνα στοιχεία.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Με πρωτοβουλία της UNESCO που κατάρτισε ήδη από το 2003 τη Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς, θεσπίστηκε η διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς (πληροφορίες από Ιστότοπο Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς). Ήδη όμως από το 2002 η ελληνική πολιτεία είχε υιοθετήσει τον όρο «άυλα πολιτιστικά αγαθά» με σκοπό να διαφυλαχτεί η πολιτιστική κληρονομιά που τότε αναφερόταν ως «παραδοσιακός και σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός» (Κορκά, 2018). Ως πολιτισμική κληρονομιά νοούνται οι προφορικές παραδόσεις, εκφράσεις, ήθη και έθιμα, πληροφορίες για τεχνοτροπίες, θέατρο, χοροί, μουσική και

τραγούδια, και άλλες δεξιότητες που σχετίζονται με αυτό που αποκαλούμε παραδοσιακό, λαϊκό και λόγιο πολιτισμό. Με άλλα λόγια οτιδήποτε θα μπορούσε να διασωθεί στη σύγχρονη εποχή ώστε να αποτελέσει τεκμήριο, μαρτυρία ενός άλλου τρόπου ζωής που ανήκει πλέον στο παρελθόν.

Όμως δίπλα στα «άυλα» αυτά πολιτιστικά προϊόντα μπορούν να καταχωρηθούν και υλικά, όπως για παράδειγμα εργαλεία ή άλλα αντικείμενα, καθώς και πολιτιστικοί χώροι όπου εκτελούνται ανάλογες δραστηριότητες ή όπου κατοικούν κοινότητες που εξασκούν σχετικές δραστηριότητες. Εν γένει, θεωρείται επιτακτική ανάγκη να διατηρηθεί η άυλη πολιτιστική κληρονομιά και να προβληθεί μέσω της συμπερίληψης στη λίστα του αποθετηρίου.

Όπως υποστηρίζει η Κορκά, φορείς της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι οι ίδιοι οι άνθρωποι γι' αυτό και κάθε κίνδυνος που απειλεί τους ανθρώπους απειλεί και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Για παράδειγμα, ο πόλεμος, οι φυσικές καταστροφές, οι μετακινήσεις πληθυσμών, ακόμα και η κλιματική αλλαγή έχουν ως στόχο τον άνθρωπο επομένως και τον πολιτισμό που αυτός φέρει (Κορκά, 2018). Είναι σημαντικό ο άνθρωπος να μην απομακρύνεται από τον τόπο του γιατί μεγάλο μέρος της ανθρώπινης μνήμης επενδύεται στον χώρο αφού η πολιτιστική κληρονομιά δημιουργείται ως ανταπόκριση στο περιβάλλον όπου ζουν οι άνθρωποι. Θα μπορούσε δηλαδή να υποστηριχτεί πως η άυλη πολιτιστική κληρονομιά κατά μια έννοια αποτυπώνεται στην υλική και μαζί συγκροτούν τον πολιτισμό.

Χαρακτηριστικό είναι πως η άυλη πολιτιστική κληρονομιά έχει τη δύναμη να προσδώσει την αίσθηση του ανήκειν σε μια κοινότητα από τη στιγμή που αναγνωρίζεται ως μέρος της ταυτότητας μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Όπως, επίσης, έχει μεγάλη δύναμη στο να επουλώνει τα τραύματα ακριβώς λόγω του γνωρίσματος της να συσπειρώνει τα μέλη μιας κοινότητας (Κορκά, 2018). Και ασφαλώς μεταφέρεται από τη μια γενιά στην άλλη- γι' αυτό άλλωστε αποκαλείται και «κληρονομιά»- κατά βάση με προφορικό τρόπο, γι' αυτό και η διάσωσή της απαιτεί καταγραφή και προβολή.

Έτσι, δημιουργήθηκε και στην Ελλάδα το Εθνικό Αποθετήριο Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς που συνδέεται με το ευρωπαϊκό. Σημαντική θεωρήθηκε για την ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με την πολιτισμική κληρονομιά η

προβολή της μέσω των ταινιών ντοκιμαντέρ γι'αυτό και από το 2015 ξεκίνησε συνεργασία μεταξύ της Διεύθυνσης της Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού και του Φεστιβάλ Εθνογραφικού Κινηματογράφου της Αθήνας- Ethnofest. Ο εθνογραφικός κινηματογράφος αποτελεί μέσο διατύπωσης του ανθρωπολογικού λόγου με τη χρήση της κινούμενης εικόνας φέροντας τον θεατή σε επαφή με μια διαφορετική πολιτισμική εμπειρία (πληροφορίες από Ιστότοπο Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς).

Ειδική κατηγορία της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς αποτελούν τα ιστορικά καφέ που αποτελούν σημεία αναφοράς για τις τοπικές κοινωνίες, για τα οποία θα γίνει αναφορά στην επόμενη υποενότητα.

1.2. ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΦΕ

Τα ιστορικά καφέ -τα περισσότερα εκ των οποίων έχουν επιτύχει μια μακρόχρονη λειτουργία- συνιστούν χώρους συσπείρωσης της τοπικής κοινωνίας. Ως καφεενεία αποτελούν χώρους ενδιάμεσους ανάμεσα στην ιδιωτικότητα της κατοικίας και τον δημόσιο χώρο της αγοράς (Καραχρήστος, 2020). Είναι οι χώροι όπου επιτυγχάνεται κοινωνική συναναστροφή, χώροι ενημέρωσης, συναλλαγών, ανταλλαγών ιδεών αλλά και ραστώνης. Πολλοί χώροι από αυτούς υπήρξαν στο παρελθόν χώροι καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων δηλαδή θεατρικών και μουσικών εκδηλώσεων ή φιλολογικά- λογοτεχνικά καφεενεία. Κάποια από αυτά επιτελούν ακόμη και σήμερα αυτούς τους ρόλους.

Θα μπορούσε να υποστηριχτεί πως τα ιστορικά καφέ είναι συνυφασμένα με την ταυτότητα της εκάστοτε πόλης καθώς ακόμη και η τοποθεσία τους είναι νευραλγική αφού συχνά βρίσκονται τοποθετημένα στον αστικό ιστό της πόλης. Έτσι, αποτελούσαν και αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου δικτύου όπου εκτυλίσσονται οικονομικές, πολιτικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες (Καραχρήστος, 2020). Είναι πλήρως ενταγμένα στον καθημερινό τρόπο ζωής των κατοίκων της πόλης διατηρώντας παρά τη μακρόχρονη παρουσία τους επιβλητική την παρουσία τους.

Ο Καραχρήστος, ο συντάκτης του Δελτίου στοιχείου άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς (2020) για τα ιστορικά καφέ, αναφέρει κάποια χαρακτηριστικά που παρατηρούνται στα περισσότερα καφέ:

- Ο εσωτερικός χώρος των καφέ είναι διακοσμημένος με αντικείμενα προερχόμενα από παλιές εποχές δημιουργώντας μια μουσειακή ατμόσφαιρα. Για παράδειγμα υπάρχουν πίνακες ζωγραφικής παλιού, αντικείμενα, φωτογραφίες σε κάδρα των προγόνων αλλά και έπιπλα παλιά.
- Η σχέση τους με τον λαϊκό πολιτισμό δεν περιορίζεται μόνο στη διακόσμηση του χώρου αλλά επεκτείνεται και στα παραδοσιακά προϊόντα που σερβίρονται. Για παράδειγμα σε κάποια καφέ ο καφές φτιάχνεται στη χόβολη ή σερβίρονται παραδοσιακά εδέσματα ή τοπικά βότανα και ροφήματα.
- Συνήθως αποτελούν οικογενειακές επιχειρήσεις αφού παραμένουν στην ιδιοκτησία της ίδιας οικογένειας και περνούν από γενιά σε γενιά. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ευκολότερα η «μύηση» καθώς οι νέοι ιδιοκτήτες αποκτούν βιωματική σχέση με τον χώρο.
- Οι ιδιοκτήτες είναι συνειδητοποιημένοι για την ιστορική αξία του καταστήματός τους γι' αυτό και επιδιώκουν να το διατηρήσουν αυθεντικό δίχως να το νοθεύσουν με νεωτερικά στοιχεία.

Η σημασία που έχουν τα ιστορικά καφέ για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία είναι μεγάλη αφού συνιστούν «τοπόσημα» (Καραχρήστος, 2020) διατηρώντας ζωντανή την κουλτούρα του καφενείου. Αφενός είναι μέρος της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης αφετέρου προσελκύουν το τουριστικό ενδιαφέρον. Η προβολή τους στο Εθνικό Αποθετήριο Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς θα συμβάλει στη περαιτέρω διατήρησή τους. Μάλιστα, γίνεται προσπάθεια να καθιερωθεί η 8^η Απριλίου ως Παγκόσμια Ημέρα των Ιστορικών Καφέ.

Συγκεκριμένα, από τη Λέσβο στο Ευρετήριο έχουν συμπεριληφθεί δυο ιστορικά καφέ, το καφενείο Ερμής και το Πανελλήνιον. Το δεύτερο πρόσφατα διέκοψε τη λειτουργία του, γεγονός που δεν είναι η πρώτη φορά που συμβαίνει αλλά το καφενείο Ερμής, με το οποίο ασχολείται η παρούσα διατριβή και ταινία,

λειτουργεί αδιάκοπα για πάνω από δυο αιώνες παραμένοντας στην ιδιοκτησία της ίδιας οικογένειας.

2.1 ΤΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ ΩΣ ΧΩΡΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ

Επιχειρώντας μια ιστορική αναδρομή του καφενείου θα πρέπει να αναφερθεί πως ο καφές εισήχθη στην Κωνσταντινούπολη από την Αιθιοπία το 1519-ήταν ήδη γνωστός στην Ανατολή από τον 12^ο αιώνα μ.Χ. – οπότε εκείνη πάνω κάτω την περίοδο άνοιξαν και τα πρώτα καφενεία στην οθωμανική αυτοκρατορία (Σταθακόπουλος, 2012). Αργότερα, η μόδα του καφενείου υιοθετήθηκε στην Ευρώπη καθώς από τους πρώτους ήταν ένας Έλληνας Μικρασιάτης που ίδρυσε στο Λονδίνο το 1652 το «Ελληνικόν Καφενείον» (Μαγουλιώτη, 2017).

Εντούτοις, τα ευρωπαϊκά καφενεία δεν αποτέλεσαν πιστές απομιμήσεις των οθωμανικών (Καραχρήστος, 2020). Έτσι, ο ευρωπαϊκός τύπος καφενείου εισήχθη στην οθωμανική αυτοκρατορία συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας τον 19^ο αιώνα. Ένα από τα πρώτα καφενεία ήταν το «Μεγάλο Καφενείο» που ιδρύθηκε στην Τρίπολη το 1853 (Καραχρήστος, 2020). Τα πρώτα αυτά καφενεία έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διάδοση επαναστατικών ιδεών και στην οργάνωση της δράσης, όπως τα καφενεία στο Παρίσι και η «Ωραία Ελλάς» στην Αθήνα (Μαγουλιώτη, 2017). Διάφοροι πολιτικοί εκφωνούσαν στα καφενεία πολιτικούς λόγους και συχνά λάμβαναν χώρα πολιτικές συζητήσεις.

Εκτός από τη διακίνηση πολιτικών ιδεών, τα πρώτα αυτά καφενεία λειτούργησαν ως χώροι καλλιτεχνικών ή λογοτεχνικών δρώμενων. Σε πολλά καφενεία παίζονταν θεατρικές παραστάσεις, όπως αναπαρίσταται στην ταινία «Ο Θίασος» του Θοδωρή Αγγελόπουλου, ή ακόμα προβάλλονταν ταινίες (Μαγουλιώτη, 2017). Αλλά σε πολλά καφενεία σύχναζαν διανοούμενοι και άνθρωποι των Γραμμάτων. Για παράδειγμα το Πανελλήνιον στη Μυτιλήνη αποτέλεσε στέκι των διανοούμενων της Γενιάς του Τριάντα (Καραχρήστος, 2020) και συγκεκριμένα της πολιτιστικής κίνησης που ονομάστηκε Λεσβιακή Άνοιξη με επικεφαλής τον συγγραφέα Στράτη Μυριβήλη.

Εν γένει, το καφενείο είναι χώρος που συνδέει την κοινότητα με τον έξω κόσμο αφού στο καφενείο καταφεύγει όποιος επιθυμεί να γνωρίσει έναν τόπο (Μαγουλιώτη, 2017). Στην αρχή στα καφενεία σύχναζαν άτομα της ανώτερης κοινωνικής τάξης, μεσολάβησε ένα διάστημα όπου το καφενείο είχε χωριστεί σε τμήματα ώστε οι ανώτερες τάξεις να διαχωρίζονται από την εργατική ώσπου να καταλήξει να δέχεται κόσμο όλων των κοινωνικών τάξεων. Το ίδιο συνέβη και το φύλο των πελατών. Για πάρα πολλά χρόνια πελάτες των καφενείων ήταν αποκλειστικά και μόνο άνδρες ενώ οι γυναίκες αποκλείονταν από αυτόν τον τρόπο ψυχαγωγίας. Με το πέρασμα του χρόνου άλλαξε αυτή η συνήθεια.

Το καφενείο είναι ένας κοινωνικός χώρος συνύπαρξης των κατοίκων του χωριού ή της πόλης, ένας χώρος όπου κυριαρχεί το βλέμμα (Νικολακάκης, 1997) δηλαδή οι θαμώνες επιδιώκουν να δουν και να ειπωθούν. Ίσως γι' αυτό να αποκλείονταν αρχικά οι γυναίκες από τους χώρους αυτούς καθώς προστατεύονταν από τη δημόσια έκθεση. Δεν είναι τυχαία η θέση του μέσα στην αγορά, στην πλατεία, στο κέντρο της πόλης ή του χωριού. Οι θαμώνες δίνουν το καθημερινό παρόν στην αγορά. Η επίσκεψή τους στο καφενείο δηλώνει με έμφαση την παρουσία τους στον δημόσιο χώρο (Νικολακάκης, 1997) και κατ'έπείταση τη συμμετοχή τους στα κοινωνικά δρώμενα.

Επιπλέον, καθώς το καφενείο αποτελεί συστατικό στοιχείο του δημόσιου χώρου (Παπαταξιάρχη, 1997), ταυτόχρονα δομεί και οργανώνει τον γύρω χώρο δηλαδή συνδιαλέγεται με τα υπόλοιπα μαγαζιά της αγοράς. Ο περιβάλλον χώρος αποτελείται από παρεμφερή καταστήματα κοινωνικής συναναστροφής, μεγαλύτερης ή μικρότερης, όπως κουρεία, μπακάλικα και άλλα. Τα υπόλοιπα μαγαζιά είναι πιο απομακρυσμένα.

Ένα χαρακτηριστικό του καφενείου είναι πως αλλάζει χρήσεις κατά τη διάρκεια του εικοσιτετραώρου: σερβίρει καφέ, γλυκό, φαγητό, ούζο κτλ. Είναι χώρος όπου διεξάγονται συζητήσεις και διαμορφώνονται απόψεις αλλά και χώρος του γλεντιού και του ξεφαντώματος. Ο χώρος του καφενείου είναι χώρος ιδανικός ώστε να δημιουργηθεί συνάφεια (Παπαταξιάρχη, 1992), με άλλα λόγια συναναστροφή και δέσιμο μεταξύ των θαμώνων, ειδικά την ώρα του γλεντιού με την ανταλλαγή κερασμάτων και τις προπόσεις. Αυτή τη διαδικασία ο Παπαταξιάρχη την αποκαλεί «συμποσιασμό» (Παπαταξιάρχη, 1992). Αυτό

επιτυγχάνεται σε μικρότερο βαθμό την ώρα του καφέ όπου η πελατεία δε δρα συλλογικά αλλά περισσότερο ατομικά (Παπαταξιάρχης, 1997).

Συγκρίνοντας τον ρόλο του καφενείου στην παλιά και στη σύγχρονη ζωή ο Ρηγόπουλος σε ένα πρόσφατο άρθρο του στην «Καθημερινή» διαπιστώνει πως τα παραδοσιακά καφενεία έχουν αντικατασταθεί από καφετέριες όπου άτομα εργάζονται μπροστά σε ένα λαπ τοπ (Ρηγόπουλος, 2022). Αυτή η αλλαγή είναι αλλαγή ουσίας αφού έτσι ο χώρος της πάλαι ποτέ ραστώνης τρέπεται σε χώρο εργασίας και έντασης (Ρηγόπουλος, 2022). Σημαντικό ρόλο, επιπλέον, παίζει η εισβολή του διαδικτύου στη ζωή μας αφού εκεί συναντάμε τους «φίλους» που κάποτε πηγαίναμε να συναντήσουμε στο καφενείο, από το διαδίκτυο μαθαίνουμε τα νέα που κάποτε μαθαίναμε από το καφενείο και ούτω καθεξής. Καταλήγει στη θλιβερή διαπίστωση πως τα περισσότερα καφενεία έχουν κλείσει ή αλλάξει χρήση με κάποια να διατηρούν τη λειτουργία του καφενείου μόνο τις πρωινές ώρες ως συμπληρωματική των άλλων χρήσεων.

2.2 ΤΑ ΚΑΦΕΝΕΙΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Ο Παπαταξιάρχης που διεξήγαγε εθνογραφική έρευνα στα καφενεία της Λέσβου, παρατηρεί πως τα καφενεία αποτελούν «στέκι» για τους άνδρες της τοπικής κοινωνίας όπου περνούν τον ελεύθερό τους χρόνο (Παπαταξιάρχης, 1997). Μέσω της κατανάλωσης ούζου, των τσουγκρισμάτων και των ευχών, της συλλογικότητας της παρέας και της έκφρασης συναισθημάτων, επιτυγχάνεται η έντονη κοινωνικότητα. Κορυφαία έκφραση της κοινωνικότητας θεωρεί το κέρασμα (Παπαταξιάρχης, 1997).

Όσον αφορά στη Λέσβο διακρίνονται τρεις κατηγορίες καφενείων: τα κυρίως καφενεία της αγοράς που λειτουργούν ολοχρονίς, τα κουτούκια όπου συχνάζει συγκεκριμένη πελατεία και τα εξοχικά ή κέντρα που είναι πιο απομακρυσμένα και ενδείκνυνται για εκδηλώσεις (Νικολακάκης, 1997). Από εκεί και πέρα υπάρχουν καφενεία με αριστοκρατική πελατεία ή καφενεία βιοπαλαιστών και εργατών, καφενεία με πολιτικό προσανατολισμό κ.α. Το βέβαιο είναι πως το

καφενείο στη Λέσβο συνέβαλε στην συγκρότηση της τοπικής κοινότητας και η λειτουργία του συνδέθηκε με την πολιτιστική ταυτότητα της πόλης.

Η Λέσβος έχει πολλά καφενεία και στην πόλη και στα χωριά, τα οποία φωτογράφησε και παρουσίασε η Τζέλυ Χατζηδημητρίου στο βιβλίο της *39 καφενεία και ένα κουρείο* (έκδοση 1997). Εδώ θα γίνει σύντομη αναφορά στην ιστορική πορεία των δυο καφενείων που συμπεριλήφθησαν στην Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά στις αρχές του 2022, το Πανελλήνιον και ο Ερμής.

2.2.1 ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ

Το καφενείο Πανελλήνιον έχοντας αυτό το όνομα ξεκίνησε να λειτουργεί το 1916 ενώ προηγουμένως ονομαζόταν «Ανακτορικών» υπό τη διεύθυνση των Μάτα και Ζαχαρίου. Επρόκειτο για τα πρώτα χρόνια του ελεύθερου βίου που διένυε το νησί της Λέσβου καθώς μόλις το 1912 απελευθερώθηκε από τους Οθωμανούς και ενσωματώθηκε στο Ελληνικό κράτος. Έτσι, τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Πανελληνίου σηματοδοτούν και τη μετατόπιση στο νέο κέντρο της πόλης γύρω από τον Άγιο Θεράποντα (το αρχικό ήταν στο παλιό λιμάνι). Επιπλέον, σηματοδοτεί την ανάπτυξη της αστικής τάξης που κατοίκησε στο κέντρο της πόλης (Σαντή, 2002).

Το καφενείο Πανελλήνιον έγινε χώρος συγκέντρωσης πολιτικών προσωπικοτήτων της εποχής, όπως ήταν ο Ελ.Βενιζέλος, αλλά και λογοτεχνών, όπως εκπρόσωποι της Λεσβιακής άνοιξης, ο Μυριβήλης και ο κύκλος του. Η ακμή του καφενείου εντοπίζεται την περίοδο του Μεσοπολέμου και σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες υπήρξε ένα πολυτελές μαγαζί όπου σύχναζε η αριστοκρατία. Μάλιστα, ως και το 1965 απαιτούνταν επίσημη ενδυμασία για να εισέλθει κάποιος στον χώρο. Επίσης, υπήρξε «διαχωριστική γραμμή» που χώριζε την πελατεία, το κάτω μέρος του καφενείου από την προκυμαία καταλάμβαναν αριστοκράτες και το πάνω μέρος προς την αγορά στην οδό Ερμού καταλάμβαναν εργάτες (Σαντή, 2002).

Από το 1965 και μετά όταν κάηκε το διπλανό καφενείο «Ελληνικόν», οι πόρτες του Πανελληνίου άνοιξαν και μπήκε όλος ο κόσμος. Έτσι, η πελατεία έγινε μικτή. Αξιοσημείωτη είναι και η αναφορά γραπτών πηγών στην ύπαρξη ραδιοφώνου παγκοσμίου λήψεως μέσα στο καφενείο όπου πρωτοκυκλοφορούσαν

τα νέα και έπειτα διαχέονταν στην πόλη. Μάλιστα γράφτηκε πως συντάκτες εφημερίδων καιροφυλακτούσαν προς άγραν ειδήσεων για τα έντυπα τους. Εξίσου εντυπωσιακή είναι και η μαρτυρία για την τοποθέτηση κλουβιών με καναρίνια μέσα στο μαγαζί κρεμασμένα στο ταβάνι που κελαηδούσαν όλα μαζί και αποτελούσαν ιδιαίτερη μέριμνα του πρώτου ιδιοκτήτη.

Από το 1975 και μετά το μαγαζί φθίνει έως ότου εξαγοράζεται από την Αγροτική Τράπεζα και κλείνει στις 31/12/1998 με τελευταίο διευθυντή τον Νίκο Ματζουράνη. Παραμένει κλειστό μέχρι το 2012 οπότε και ξανανοίγει με νέο ιδιοκτήτη τον Χάρη Μιχαηλίδη αλλά τελικώς διακόπτει τη λειτουργία του την άνοιξη του 2022.

Το Πανελλήνιον διατήρησε σε μεγάλο βαθμό την ιστορικότητα του ως χώρος και ακόμη και στη σύγχρονη εποχή συνιστούσε κέντρο της πολιτιστικής κίνησης της πόλης της Μυτιλήνης καθώς διοργάνωνε παρουσιάσεις βιβλίων και άλλες εκδηλώσεις αλλά και μουσικές βραδιές με έντεχνη μουσική. Χαρακτηριστικό είναι πως στα τζάμια των παραθύρων του από τη μεριά της αγοράς τοποθετούνταν με την άδεια του τελευταίου ιδιοκτήτη του, αφίσες και ενημερωτικά έγγραφα για εκδηλώσεις στην πόλη που διοργανώνονταν σε άλλους χώρους εκτός Πανελληνίου.

2.2.2 Ο ΕΡΜΗΣ

Το καφενείο Ερμής ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1922. Πριν από τη χρονολογία αυτή λειτουργούσε ως τούρκικος καφενές στην Επάνω Σκάλα που ήταν μουσουλμανική κοινότητα. Μετά την Ανταλλαγή των πληθυσμών το 1922 το καφενείο πέρασε από τα χέρια του Τούρκου ιδιοκτήτη στον Έλληνα Γεώργιο Σπανουδάκη, παππού της σημερινής ιδιοκτήτριας, ως ανταλλάξιμο δηλαδή αποζημίωση για την περιουσία (Παναγιωταρέα, 1993) που άφησε στο Αλή Αγά της Μικρασίας. Ως τούρκικος καφενές λειτουργούσε από το 1800 και ως ελληνικός από το 1922 ως σήμερα δηλαδή συμπληρώνει περίπου δυο αιώνες συνεχούς λειτουργίας συνολικά.

Από τον Γεώργιο Σπανουδάκη πέρασε στη διαχείριση του γιου του, Νίκου Σπανουδάκη, κι έπειτα στη εγγονή του Κυβέλη Σπανουδάκη, σημερινή ιδιοκτήτρια που λειτουργεί το μαγαζί με τη βοήθεια της κόρης της, Ειρήνη Λάσκαρη. Το καφενείο είναι διακοσμημένο με αντικείμενα παλαιότερων εποχών σε μια προσπάθεια να διατηρηθεί η παραδοσιακή εικόνα του χώρου.

Συγκρίνοντας τα δυο καφενεία θα μπορούσε να ειπωθεί πως το Πανελλήνιον συγκέντρωνε πελατεία ως επί το πλείστον αστούς ενώ αντίθετα ο Ερμής είχε θαμώνες ανθρώπους λαϊκούς. Ακόμη και στη σύγχρονη εποχή υφίσταται μια διαφοροποίηση καθώς ο Ερμής λειτουργεί ως καφενείο - εστιατόριο ενώ το Πανελλήνιον συχνά φιλοξενούσε πολιτιστικές εκδηλώσεις, παρουσιάσεις βιβλίων και μουσικά δρώμενα διατηρώντας ένα πολιτιστικό προφίλ πέρα από τη λειτουργία του ως καφενείο. Το Πανελλήνιον, βέβαια, στη σύγχρονη εποχή δε σέρβιρε φαγητό δηλαδή δε λειτουργούσε ως εστιατόριο.

ΤΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ

1.ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ

Η γέννηση του ντοκιμαντέρ συνδέθηκε από τους μελετητές με τις πρώτες ταινίες των Επίκαιρων. Αλλά, το ντοκιμαντέρ ως κινηματογραφικό είδος χρειάστηκε τουλάχιστον δυο δεκαετίες μετά την πρώτη δημόσια προβολή της ταινίας των αδερφών Lumière για να αποκτήσει κύρος. Σημαντική συμβολή σε αυτό είχε το έργο του Robert Flaherty και συγκεκριμένα η ταινία *Nanook of the North* που προβλήθηκε το 1922 και σημείωσε ιδιαίτερη επιτυχία (Σκοπετέας, 2022).

Μάλιστα, για πρώτη φορά σε μία κριτική που διατύπωσε ο κινηματογραφιστής και κριτικός John Grierson το 1926 για την ταινία *Μοάνα* του σκηνοθέτη Robert Flaherty, χρησιμοποιήθηκε ο όρος «ντοκιμαντέρ». Αρχικά, η λέξη χρησιμοποιήθηκε ως επίθετο ενώ πολύ σύντομα τράπηκε σε ουσιαστικό εννοώντας την οπτική έκθεση των γεγονότων (Μεταλληνός, 2003). Συγκεκριμένα, ο Grierson αναφέρει ως «ντοκιμαντέρ» τη «δημιουργική διαχείριση της πραγματικότητας»

δηλαδή την ερμηνεία του κόσμου από τον δημιουργό της ταινίας. Μάλιστα, ο Σκοπετέας διακρίνει τις ταινίες ντοκιμαντέρ από τις ταινίες μυθοπλασίας αναφερόμενος σε τρία βασικά σημεία: ξεκινά υποστηρίζοντας πως οι πρώτες αναφέρονται σε κάτι που πραγματικά συνέβη, σε ένα προ-φιλμικό γεγονός δηλαδή που προηγήθηκε της κινηματογράφησης και δεν είναι σεναριακή κατασκευή. Έπειτα, επισημαίνει πως τα ντοκιμαντέρ έχουν ως πρωταγωνιστές πραγματικούς ανθρώπους και όχι ηθοποιούς που ερμηνεύουν ρόλους. Βέβαια, αυτή η προσήλωση στην πραγματικότητα δε σημαίνει πως τα ντοκιμαντέρ δεν μεταχειρίζονται δημιουργικούς τρόπους για να προβάλουν την πραγματικότητα. Γιατί κάλλιστα έχουμε παρακολουθήσει σε ιστορικά ντοκιμαντέρ να υποδύονται ιστορικά πρόσωπα ηθοποιοί. Ένα άλλο στοιχείο που διακρίνει την ταινία ντοκιμαντέρ από ένα ρεπορτάζ ή ακόμη και από μια καταγραφή χώρου κάμερας ασφαλείας είναι πως η ταινία ντοκιμαντέρ, σύμφωνα με τον Σκοπετέα, έχει έναν δημιουργό, ο οποίος παίρνει μια κριτική στάση απέναντι στην πραγματικότητα που καταγράφει (Σκοπετέας, 2022). Με άλλα λόγια ο δημιουργός όσο αντικειμενικός κι αν (θέλει να) είναι, πάντα φιλτράρει τον πραγματικό κόσμο γύρω του μέσα από το δικό του βλέμμα και τη δική του αντίληψη.

Η McLane θεωρεί πως οι δημιουργοί ντοκιμαντέρ στοχεύουν στο να εμπλουτίσουν τις γνώσεις μας ή το ενδιαφέρον μας ή τη συμπάθειά μας για τα θέματα που επιλέγουν να προβάλουν στις ταινίες τους. Σκοπός τους είναι η καταγραφή και η ερμηνεία της πραγματικότητας μπροστά στην κάμερα και το μικρόφωνο με στόχο να διαμορφώσει ο θεατής μια στάση απέναντι στο θέμα και ίσως προσπαθούν επιπλέον να στρέψουν τους θεατές στην ανάληψη δράσης στο μέλλον αναφορικά με το θέμα (McLane, 2013). Γιατί σημαντικό είναι να προκύπτει ένας προβληματισμός σχετικά με το θέμα, ιδίως αν το ντοκιμαντέρ έχει θέμα της σύγχρονης πραγματικότητας.

Όσον αφορά το ιστορικό- πολιτιστικό ντοκιμαντέρ πρόκειται για ένα είδος ταινιών ντοκιμαντέρ που εμφανίστηκε σχετικά νωρίς στην ιστορία του κινηματογράφου. Θα μπορούσε, βέβαια, κάποιος να ισχυριστεί πως ταινίες καταγραφής της επικαιρότητας υπήρχαν και πριν την καθιέρωση του είδους του ντοκιμαντέρ. Οι πρώτες ταινίες μάλιστα του είδους ονομάζονταν *actualités*, δηλαδή καταγραφές της πραγματικότητας. Αυτές οι ταινίες που για τους μεταγενέστερες

θεωρούνται ιστορικές αφού καταγράφουν μια παρελθούσα πραγματικότητα, για τους ανθρώπους της εποχής ήταν απλά καταγραφή της καθημερινότητας. Για παράδειγμα η καταγραφή των πολεμικών επιχειρήσεων στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, δεν αποτελούσαν στην εποχή τους ιστορικά ντοκιμαντέρ. Ήταν λήψεις που σκοπό είχαν την αναμετάδοση των γεγονότων στο κοινό.

Όπως είναι αυτονόητο αναφορικά με την καταγραφή της καθημερινότητας/πραγματικότητας, ποικίλει ο βαθμός παρέμβασης του δημιουργού στο τελικό προϊόν. Με άλλα λόγια η ματιά του δημιουργού, όπως ειπώθηκε παραπάνω, συνιστά πάντα μια υποκειμενική ματιά πάνω στην πραγματικότητα. Ενίοτε, βέβαια, έχουν παραχθεί και ταινίες προπαγάνδας με εσκεμμένη διαστρέβλωση της πραγματικότητας.

Σχετικά με το ιστορικό-πολιτιστικό ντοκιμαντέρ ο Μεταλληνός θεωρεί πως είναι το ντοκιμαντέρ που ασχολείται, ταξινομεί και παρουσιάζει γεγονότα και καταστάσεις που έχουν ιστορική αξία, τα οποία ευθυγραμμίζονται με τα κοινώς αποδεκτά κριτήρια ιστορικής αλήθειας και πραγματικότητας (Μεταλληνός, 2003). Καταγράφεται στις ταινίες αυτές πολιτισμική πληροφορία που αφορά μια περασμένη ή σύγχρονη εποχή και επομένως ιδιαίτερες πρακτικές και αντιλήψεις. Δεν θα ήταν άστοχος ο παραλληλισμός με αυτό που επιχειρεί η προφορική ιστορία δηλαδή το να καταγράφει τον τρόπο ζωής όπως αυτός αποτυπώνεται σε μαρτυρίες προσώπων που μιλούν στην κάμερα. Το ιστορικό-πολιτιστικό ντοκιμαντέρ επιδιώκει να καταγράψει, να διατηρήσει και εν τέλει να αναδείξει την κουλτούρα μιας παρελθούσης εποχής που πιθανόν έχει πια εκλείψει ή κινδυνεύει να εκλείψει ως παρωχημένη που παραγκωνίζεται από το μοντέρνο. Για την παραγωγή μιας τέτοιας ταινίας προηγείται σαφώς ιστορική έρευνα για να γίνει αντιληπτό το θέμα σε βάθος και συνήθως καλούνται ειδικοί επί του θέματος, οι οποίοι προσφέρουν τις γνώσεις τους είτε μπροστά στην κάμερα εν είδει συνέντευξης είτε πίσω από τις κάμερες ως σύμβουλοι.

Από τους έξι τρόπους αφήγησης των ντοκιμαντέρ που διακρίνει ο Bill Nichols ο εκθεσιακός τρόπος (expository) είναι ο πιο συχνά απαντώμενος στα ιστορικά-πολιτιστικά ντοκιμαντέρ (Nichols, 2001). Οι άλλοι πέντε είναι ο παρατηρησιακός (observational) όταν δηλαδή ο δημιουργός παρατηρεί το θέμα του, ο συμμετοχικός (interactive) όταν ο δημιουργός εμφανίζεται και συμμετέχει

στην ταινία, ο επιτελεστικός (performative) όταν η προσέγγιση του θέματος είναι καθαρά υποκειμενική με τη χρήση πολλών οπτικοακουστικών τεχνικών, ο ποιητικός (poetic) όταν οι εικόνες συνδέονται με έναν τρόπο αφηρημένο και ο αναστοχαστικός (reflexive) όταν το ντοκιμαντέρ έχει ως στόχο να αποτελέσει πηγή κριτικής σκέψης πάνω στο θέμα που διαπραγματεύεται.

Από τους παραπάνω ο εκθεσιακός τρόπος αποτελεί ξεκάθαρη αφήγηση δηλαδή έκθεση του θέματος που συνήθως αναλαμβάνει ένας αφηγητής είτε μπροστά στην κάμερα (voice over) είτε εκτός οπότε ακούγεται μόνο η φωνή του (voice off). Ο αφηγητής αυτός καθοδηγεί τον θεατή (Στεφανή, 2015) λειτουργώντας ως συνδεκτικός κρίκος ανάμεσα στις εικόνες που βλέπει ο θεατής και συμβάλλοντας έτσι στην ερμηνεία τους (Καρακάσης et al, 2015). Ο εκθεσιακός τρόπος (ή αλλιώς παραθετικός) κυριάρχησε τη δεκαετία του 1930 καθώς συνηθιζόταν να παρατίθεται η πληροφορία με αντικειμενικό τρόπο από μια φωνή στην οποία δεν υπήρχε αντίλογος ενώ οι εικόνες συνόδευαν τη φωνή ως αποδείξεις που στόχευαν στην πειθώ του θεατή (Σκοπετέας, 2022).

Η Στεφανή θεωρεί πως η ποσότητα και το είδος των φωνών που ακούγονται σε ένα ντοκιμαντέρ ποικίλουν ανάλογα με το είδος (Στεφανή, 2015) . Για παράδειγμα σε ένα ιστορικό-πολιτιστικό ντοκιμαντέρ ενδέχεται να ακούγεται η φωνή του αφηγητή αλλά και των συνεντευξιαζόμενων ώστε να καταλήγει πολυφωνικό και επομένως πιο δημοκρατικό (Στεφανή, 2015). Επιπλέον, στο ιστορικό ντοκιμαντέρ που στοχεύει στην τεκμηρίωση, όπως φυσικά και τα άλλα είδη των ταινιών τεκμηρίωσης αλλά ειδικά το ιστορικό, χρησιμοποιούνται και πλάνα αρχείου αν υπάρχουν, παλιές φωτογραφίες, αποκόμματα από εφημερίδες, αποσπάσματα απο βιβλία κτλ. Στόχος είναι να ανασυσταθεί μια παρελθούσα πραγματικότητα και άμεσα ή έμμεσα να συγκριθεί με την παρούσα κατάσταση. Η επιλογή των μεθόδων και των τεχνικών επαφίεται στο θέμα του εκάστοτε ντοκιμαντέρ.

2. ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ

Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή διαπραγματεύομαι το θέμα του καφενείου Ερμής στην Επάνω Σκάλα της Μυτιλήνης που ανήκει στο ιστορικό-

πολιτιστικό ντοκιμαντέρ. Στο είδος αυτό ανήκουν πολλά και ενδιαφέροντα ιστορικά-πολιτιστικά ντοκιμαντέρ που αποτελούν πηγή έμπνευσης γενικότερα, όμως εδώ θα περιοριστώ στο να επιλέξω τέσσερα από αυτά που θεωρώ πιο σχετικά με το θέμα που διαπραγματεύομαι, στο καθένα απ'τα οποία θα κάνω μια σύντομη αναφορά παρακάτω. Το πρώτο από αυτά είναι ένα ντοκιμαντέρ ιστορικό που αναφέρεται στην κατασκευή ενός εργοστασίου, το δεύτερο περιέχει καταγραφές της πόλης της Μυτιλήνης σε μορφή πολύ παλαιότερη από έναν ιδιώτη και οι άλλες δυο αναφέρονται στην ιστορία και λειτουργία παραδοσιακών καφενείων.

Συγκεκριμένα, θα ασχοληθώ με το ιστορικό ντοκιμαντέρ του Ι.Σκοπετέα *Του κοινού η μηχανή* (2006) που αναφέρεται στο πως κατασκευάστηκε το μουσείο ελαιουργίας στην Αγία Παρασκευή της Λέσβου. Το επόμενο είναι το ντοκιμαντέρ του Άγγελου Κοβότσου με τίτλο *Η δικιά μου Μυτιλήνη 1925-1927* (2002), το οποίο αποτέλεσε ένα από τα πρώτα μου ερεθίσματα όταν πρωτοασχολήθηκα με την παραγωγή ταινιών ντοκιμαντέρ όταν έλαβα μέρος στο Εργαστήριο Παραγωγής Ντοκιμαντέρ που πραγματοποιούνταν στο πλαίσιο του Φεστιβάλ AegenDocs το 2016 στη Μυτιλήνη. Το ντοκιμαντέρ αυτό παρουσιάζει την παλιά Μυτιλήνη όπως αυτή αποτυπώθηκε σε φιλμάκια του Μίτσα Κουρτζή, ενός εύπορου κατοίκου της Μυτιλήνης που τράβηξε τις εικόνες με τη μηχανή του.

Έπειτα, θα αναφερθώ στην ταινία *Πανελλήνιον*, μια ταινία που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο ενός σεμιναρίου που διοργάνωσε το Φεστιβάλ Εθνογραφικού Κινηματογράφου το 2017 και αφορά το καφενείο Πανελλήνιον στην Αθήνα. Τέλος, θα αναφερθώ στην ταινία που δημιούργησε μια προπτυχιακή φοιτήτρια, η Σοφία Δάρα, το 2020 ως πτυχιακή εργασία για το Τμήμα Πολιτιστικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας και έχει ως θέμα της το καφενείο Ερμής στην Επάνω Σκάλα. Τίτλος της *Ένας καφενές αφηγείται...Η ιστορία του 'Ερμής' στη Μυτιλήνη*.

Το ντοκιμαντέρ του Ι.Σκοπετέα *Του κοινού η μηχανή* (2006) βασίζεται στην έρευνα της Ευριδίκης Σιφναίου σχετικά με τις συνθήκες δημιουργίας του εργοστασίου ελαιουργίας στην Αγία Παρασκευή της Λέσβου ενώ ο Ι.Σκοπετέας έχει γράψει το σενάριο και έχει κάνει τη σκηνοθεσία. Είδα για πρώτη φορά την ταινία στο πλαίσιο του προπτυχιακού μαθήματος Σεναριογραφίας στο Τμήμα

Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, στο οποίο η φοίτησή μου προηγήθηκε της φοίτησής μου στο παρόν μεταπτυχιακό, όπως ανέφερα στην εισαγωγή.

Στην ταινία διάφορα πρόσωπα μιλούν στην κάμερα αναφερόμενοι γενικά στα δημόσια κτίρια του χωριού και ειδικά στο εν λόγω εργοστάσιο που αποτελεί και το θέμα της ταινίας ενώ χρησιμοποιούνται παλιές φωτογραφίες. Επιπλέον, εξηγείται ο τίτλος του ντοκιμαντέρ (που αποτελούσε και το αρχικό όνομα του εργοστασίου) που σχετίζεται με τον τρόπο κατασκευής αφού η δημιουργία του συνιστούσε μια σύμπραξη των χωρικών για την εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος αναφορικά με το άλεσμα του ελαιόκαρπου. Γιατί σημαντικές ήταν οι δωρεές που απαιτήθηκαν από ομογενείς Έλληνες του εξωτερικού αλλά και η εθελοντική εργασία από ανθρώπους του χωριού που απαιτήθηκε για την ανέγερσή του.

Χαρακτηριστικό είναι πως στην ταινία χρησιμοποιούνται ηθοποιοί ντυμένοι με ρούχα εποχής για να αναπαραστήσουν ανθρώπους της περιόδου εκείνης όταν λαμβάνονταν η απόφαση για την δημιουργία του εργοστασίου. Μάλιστα, ένα πρόσωπο από αυτά, ομογενής από την Αμερική, αναλαμβάνει και τον ρόλο του αφηγητή διαβάζοντας την επιστολή που υποτίθεται πως συντάσσει και στέλνει σε συγγενικά του πρόσωπα στη Λέσβο. Η τεχνική αυτή της χρησιμοποίησης ηθοποιών που υποδύονται ρόλους προσιδιάζει σε ταινίες μυθοπλασίας αλλά χρησιμοποιείται και σε ντοκιμαντέρ για να ανασυσταθεί μια εποχή με τρόπο πιο παρασταστικό από το να παρουσιαστούν απλά φωτογραφίες, αρχεία ήχου ή αφήγηση από ένα πρόσωπο.

Η ταινία έλαβε έγκριση από την επιστημονική επιτροπή του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς και προβλήθηκε στο Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Αγίας Παρασκευής Λέσβου. Επίσης, προβλήθηκε στο Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης 2007 και στο Φεστιβάλ Χαλκίδας 2007.

Το ντοκιμαντέρ του Άγγελου Κοβότσου με τίτλο *Η δικιά μου Μυτιλήνη 1925-1927* σχετίζεται με την καθημερινότητα μιας εύπορης οικογένειας στη Μυτιλήνη, της οικογένειας των Κουρτζήδων. Όπως ειπώθηκε και παραπάνω ως βασικό της στοιχείο είναι τα φιλμάκια που είχε γυρίσει ο Μίτσας Κουρτζής, στα οποία αποτυπώνονται πρόσωπα της οικογένειάς του, η γυναίκα του, τα αδέρφια του, η

μητέρα του κτλ. Τη μηχανή με την οποία κατέγραφε την πραγματικότητα γύρω του τη διέθετε μόνο ο Μίτσας από τους συμπολίτες του καθώς είχε την οικονομική ευχέρεια να αποκτήσει. Δίπλα σε οικογενειακές στιγμές που καταγράφονται, υπάρχει καταγραφή και κάποιων δημόσιων εκδηλώσεων, όπως τα Θεοφάνεια. Πρόκειται για αξιοποίηση ενός σημαντικού τεκμηρίου που αποτελεί σημαντική καταγραφή εικόνων για τη Μυτιλήνη εκείνης της εποχής. Το υλικό αυτό πλαισιώνεται από συνέντευξη ενός απογόνου του Κουρτζή, πλάνα από το σπίτι της οικογένειας και παλιές φωτογραφίες.

Σχετικά με την αφήγηση του ντοκιμαντέρ, χρησιμοποιείται voice-over αφήγηση ενός προσώπου που διαβάζει το ημερολόγιο του Μίτσα Κουρτζή και συνέντευξη του Μιχάλη Κουρτζή που είναι εγγονός του Μίτσα Κουρτζή. Στο ντοκιμαντέρ οι ήχοι και η μουσική που ακούγεται παραπέμπει στα ακούσματα εκείνης της εποχής.

Χαρακτηριστική είναι η εναλλαγή παλιού και καινούριου, η παραβολή των οποίων είναι κάτι πολύ σύνηθες στο ιστορικό ντοκιμαντέρ. Συγκεκριμένα στο 25ο λεπτό της ταινίας παρακολουθούμε μια σεκάνς όπου ένα πλάνο της προγενέστερης εικόνας της πόλης πέφτει με fade-in πάνω σε ένα σύγχρονο. Η ταύτιση των δυο είναι εκπληκτική καθώς το απρόμαυρο πλάνο αποκτά το χρώμα του σύγχρονου. Δείχνεται έτσι η αλλαγή του τοπίου.

Έτσι, στην ταινία συνδυάζεται άψογα το πλούσιο αρχαιακό υλικό που είχε στη διάθεσή του ο δημιουργός, με πλάνα σύγχρονα και συνεντεύξεις.

Η ταινία των Flipo Cécil, Παπαδάτου Ιωάννα, Geelen Nikki και Cowling Sophie με τίτλο *Panellinion (Πανελλήνιον)* δημιουργημένη το 2017 με διάρκεια 11 λεπτών ασχολείται με το καφενείο Πανελλήνιον στην οδό Μαυρομιχάλη στην Αθήνα. Το καφενείο αυτό έχει μεγάλη ιστορία και κάθε του γωνιά περιβάλλεται με νοσταλγία. Στη σύγχρονη εποχή όμως έχει μεταβληθεί σε σκακιστικό στέκι. Επομένως, στην ταινία κυριαρχεί το σκάκι που παίζουν με αφοσοίωση οι πελάτες στο καφενείο. Πρόκειται για ένα καθαρά εθνογραφικό ντοκιμαντέρ όπου εμφανίζονται άνθρωποι από διαφορετικό κοινωνικό υπόβαθρο να συναντιούνται

στον χώρο του καφενείου περνώντας των ελεύθερό τους χρόνο. Ειδικά για κάποιους θαμώνες το παίξιμο του σκακιού καθαρίζει το μυαλό.

Την ταινία συνθέτουν μακρινά και κοντινά πλάνα του καφενείου και κυρίως σεκάνς που παρακολουθούν το παιχνίδι και τους διαλόγους των προσώπων. Δε δίδεται έμφαση στην ιστορικότητα του καφενείου αλλά στη σύγχρονη του παρουσία μέσα σε μια πόλη απρόσωπη και μοντέρνα.

Η ταινία της Σοφίας Δάρα για το καφενείο Ερμής στη Μυτιλήνη με τίτλο *Ένας καφενές αφηγείται...Η ιστορία του «Ερμής» στη Μυτιλήνη* και διάρκεια 12 λεπτά ασχολείται με την ιστορία του καφενείου Ερμής. Ως κέντρο της χρησιμοποιείται μια κοινή συνέντευξη των δυο ιδιοκτητριών, Κυβέλης Σπανουδάκη και Ειρήνης Λάσκαρη, που αναφέρονται στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του μαγαζιού και στην εξέλιξή του από εκεί και πέρα. Η συνέντευξη μοιάζει άنيση καθώς τον λόγο μονοπωλεί η μητέρα με την κόρη να κάνει ελάχιστες παρεμβάσεις.

Επιπλέον, υπάρχουν πλάνα από τον χώρο του καφενείου και κινηματογράφηση της διαδικασίας δημιουργίας καφέ στη χόβολη. Αλλά και πλάνα από άλλους χώρους της πόλης της Μυτιλήνης.

Η ΤΑΙΝΙΑ: Ο ΕΡΜΗΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΩ ΣΚΑΛΑ

1.ΕΡΕΥΝΑ- ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Η μεταπτυχιακή αυτή διατριβή και ταινία ξεκίνησε από το γραφείο μου. Παρότι αυτός είναι ένας παράδοξος τρόπος για να ξεκινήσει κανείς γενικά ένα ντοκιμαντέρ, θεωρώ πως είναι το πλέον ταιριαστό για ένα ιστορικό ντοκιμαντέρ. Έψαξα για γραπτές πηγές αρχικά στις δυο βιβλιοθήκες της Μυτιλήνης, τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου και τη Δημόσια Βιβλιοθήκη. Η έρευνά μου δεν αφορούσε μόνο τα δυο ιστορικά καφέ της Μυτιλήνης, το Πανελλήνιον και τον Ερμή,

αλλά ήταν γενικά μια έρευνα πάνω στη σημασία του χώρου του καφενείου και αυτό που αντιπροσώπευε στο παρελθόν και σήμερα.

Είδα πως ο καθηγητής Ε. Παπαταξιάρχης είχε κάνει στο παρελθόν μια έρευνα για τα καφενεία της Λέσβου και η Τζέλυ Χατζηδημητρίου είχε φωτογραφίσει τα καφενεία της Λέσβου στο βιβλίο της *39 καφενεία και ένα κουρείο*. Αυτές ήταν νομίζω και οι βασικές πηγές πληροφοριών μου, οι οποίες στη συνέχεια εμπλουτίστηκαν με άρθρα, έντυπα και ηλεκτρονικά, του τοπικού τύπου. Επιπλέον, μπήκα στον ιστότοπο του Αποθετηρίου Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς από όπου έλαβα σημαντικές πληροφορίες για αυτή την ενέργεια. Επιπλέον, εντόπισα στο λήμμα «Μυτιλήνη» > «Επάνω Σκάλα» στον ιστότοπο της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα μια παλιά εκπομπή με θέμα την Επάνω Σκάλα όπου υπήρχαν πλάνα από το καφενείο Ερμής. Τα πλάνα αυτά τελικά δεν τα συμπεριέλαβα στην ταινία.

Εικόνα 1: Καφενείο Ερμής, φωτογραφία της Τζέλης Χατζηδημητρίου

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, σκοπός μου ήταν να συμπεριλάβω στην ταινία και τα δυο καφενεία της Λέσβου που εντάχτηκαν στην Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά, το Πανελλήνιον και το καφενείο Ερμής. Ήρθα σε επικοινωνία αρχικά με τον ιδιοκτήτη του Πανελληνίου, του εξήγησα και δέχτηκε με χαρά να συμμετάσχει. Μάλιστα, είχαμε ανταλλάξει και φωτογραφικό υλικό. Όμως αποφασίστηκε ξαφνικά η διακοπή της λειτουργίας του καφενείου με ανακοίνωση

της οικογένειας στα τοπικά μέσα. Ζήτησα από τον ιδιοκτήτη να εξακολουθήσουμε στην υλοποίηση της ταινίας παρά τις αντίξοες συνθήκες αλλά εκείνος αρνήθηκε.

Στη συνέχεια επικοινωνήσα με τις ιδιοκτήτριες του καφενείου Ερμής, οι οποίες πρόθυμα δέχτηκαν ήδη από το τηλέφωνο να συμμετάσχουν στην ταινία εξηγώντας μου πως δεν ήταν η πρώτη φορά που μιλούν σε δημοσιογράφους και λοιπούς ενδιαφερόμενους για το καφενείο τους. Ακολούθησαν δυο προπαρασκευαστικές συναντήσεις όπου συζητήσαμε διάφορα θέματα για την ταινία και έλαβα κάποιες πληροφορίες επιπλέον που δε γνώριζα.

Στις συναντήσεις αυτές ζήτησα και έλαβα τα φωτογραφικά άλμπουμ που υπήρχαν στο καφενείο. Τα ξεφύλλισα, επέλεξα κάποιες φωτογραφίες και τις φωτογράφισα με το κινητό μου. Εξήγησα στην Ειρήνη πως τις θέλω για να κάνω αντιπαραβολή του παρελθόντος με τον παρόν αλλά εκείνη μου εξήγησε πως δεν ήταν απαραίτητο αφού ο χώρος έχει διατηρηθεί σε μεγάλο βαθμό, όπως ήταν παλιά.

Όσον αφορά τα γυρίσματα οι ιδιοκτήτριες με διευκόλυναν πάρα πολύ σε αυτά. Βέβαια, αρκετές φορές πήγα στο καφενείο για γύρισμα και επέστρεψα άπραγη καθώς το πλήθος των πελατών και η δουλειά που είχαν οι ιδιοκτήτριες εμπόδιζαν κάθε απόπειρα λήψης πλάνων. Επιπλέον, ενώ αρχικά είχαμε συμφωνήσει να δώσει καθεμιά από τις ιδιοκτήτριες χωριστή συνέντευξη, τελικά η μητέρα αρνήθηκε καθώς κατά δήλωση της κουράστηκε να λέει τα ίδια και τα ίδια σε δημοσιογράφους και άλλους ενδιαφερόμενους. Έτσι, έμεινα με τη συνέντευξη της κόρης, η οποία καλύπτει επαρκώς τα ζητήματα που θίγει η ταινία. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε τις πρωινές ώρες όταν στο καφενείο υπάρχουν ελάχιστοι θαμώνες και σε εξωτερικό χώρο της αυλής του μαγαζιού.

2. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΤΑΙΝΙΑΣ

Η ταινία *Ο Ερμής στην Επάνω Σκάλα* είναι διάρκειας 19 λεπτών και έχει εξαχθεί σε mp4, 1080p στα 10Mbps.

LONGLINE: Το ιστορικό καφενείο «Ο Ερμής» στην Επάνω Σκάλας Μυτιλήνης διανύει έναν αιώνα αδιάλειπτης λειτουργίας ως ελληνικό καφενείο και περνάει τώρα στη διαχείριση της τέταρτης γενιάς της οικογένειας Σπανουδάκη.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ:

Το ιστορικό/πολιτιστικό ντοκιμαντέρ *Ο Ερμής στην Επάνω Σκάλα* έχει ως θέμα του να παρουσιάσει αφενός την ιστορία του καφενείου «Ο Ερμής» στην περιοχή Επάνω Σκάλα της Μυτιλήνης αφετέρου τη σημασία που είχε και έχει για τη ζωή της πόλης. Επιπλέον, μέσω της παρουσίασης της ιστορικής του πορείας αλλά και του σημερινού του ρόλου εξηγείται η συμπερίληψη του καφενείου στα Ιστορικά Καφέ της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς.

Εξωτερικό θέμα: Η σημασία του καφενείου «Ερμής» για την ιστορία και την πολιτιστική ταυτότητα της Μυτιλήνης.

Εσωτερικό θέμα: Η επιβίωση του παραδοσιακού μέσα στις συνθήκες της σύγχρονης ζωής.

Όπως προκύπτει από το εξωτερικό και το εσωτερικό θέμα της ταινίας, βασικό θέμα που διαπραγματεύεται η ταινία είναι η επιβίωση του παραδοσιακού και του αυθεντικού μέσα σε έναν κόσμο ψηφιακό και ανοιχτό σε άλλους τρόπους επικοινωνίας και ψυχαγωγίας. Μέσα σε έναν τέτοιο κόσμο το παραδοσιακό καφενείο κατά κανόνα δεν έχει θέση. Γι' αυτό και οι ελάχιστες εξαιρέσεις αξίζουν της προσοχής μας. Το καφενείο Ερμής συνιστά μια μοναδική τέτοια περίπτωση για πολλούς λόγους. Καταρχάς, είναι αυθεντικό αφού οι ιδιοκτήτριες αρνούνται να εισάγουν οτιδήποτε νεωτερικό που θα νόθευε την παράδοση του καφενείου. Άλλωστε, θεωρούν τους εαυτούς τους συνεχιστές αυτής της παράδοσης και φέρουν ακέραια την ευθύνη για μια παρέκκλιση προς το μοντέρνο.

Δεύτερον, η θέση και η εσωτερική διακόσμηση του καφενείου παραπέμπει στην προσφυγική Μυτιλήνη και τη Μικρασιατική Καταστροφή. Είναι δηλαδή μια

ζωντανή μαρτυρία όσων έχουν προηγηθεί στο νησί. Το καφεενείο έχει δυο αιώνες ζωής, έναν ως ελληνικό καφεενείο και άλλο έναν πιο πριν ως τούρκικος καφεενός, όταν στο νησί της Λέσβου συνυπήρχαν Έλληνες και Μουσουλμάνοι. Ο προπαππούς, ο πρώτος ιδιοκτήτης, πήρε το μαγαζί αυτό στην Επάνω Σκάλα, μια γειτονιά κατεξοχήν προσφυγική όπου κατέφυγαν όλοι οι Μικρασιάτες, ως ανταλλάξιμο, ως αποζημίωση δηλαδή για το καφεενείο που είχε στη Μικρασία και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει, όπως και ο Τούρκος ιδιοκτήτης άφησε στη Λέσβο τον Ερμή και αναγκάστηκε να μετοικήσει στην Τουρκία. Ο παππούς ονόμασε το καφεενείο που έλαβε από το κράτος «Ερμή», όχι επειδή βρισκόταν στην οδό Ερμού, αλλά έτσι ονομαζόταν το καφεενείο που άφησε στη Μικρασία. Ήρθε στην Ελλάδα με αντικείμενα που έφερε μαζί του και με αυτά διακόσμησε το μαγαζί του εδώ.

Τρίτον και σημαντικότερο το καφεενείο Ερμής στους δυο αιώνες που λειτουργεί εξακολουθεί να βρίσκεται στην ακμή του. Πολλοί επισκέπτες της Λέσβου μόλις φτάσουν στο νησί, το αναζητούν. Είναι γενικά σήμερα ένας χώρος αγαπητός και για τους ντόπιους και για τους ξένους. Η νεαρή ιδιοκτήτρια που έχει αναλάβει το μαγαζί δεν είναι καν 30 ετών και ήδη αισθάνεται αυξημένη την ευθύνη για τη διάσωση της οικογενειακής επιχείρησης αλλά πλάι σε αυτό τη διάσωση της κουλτούρας του καφεενείου που φθίνει στις μέρες μας. Η ίδια παραδέχεται στην ταινία πως δεν ανήκει στην καθημερινότητα των νέων της Μυτιλήνης να συχνάζουν σε χώρους, όπως ο Ερμής αλλά ενίοτε το πράττουν είτε μαζί με φίλους είτε με την οικογένειά τους.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ:

Κυβέλη Σπανουδάκη - Λάσκαρη: σημερινή ιδιοκτήτρια

Ειρήνη Λάσκαρη: κόρη ιδιοκτήτριας που εργάζεται στο καφεενείο

Από τους δυο χαρακτήρες που επρόκειτο να συμπεριλάβει η ταινία κατά τον σχεδιασμό της, τελικά πρωταγωνίστρια αναδείχτηκε η κόρη καθώς εκείνη δίνει συνέντευξη και σε εκείνη αφιερώνεται περισσότερος χρόνος στην ταινία. Η μητέρα, όπως και άλλα πρόσωπα, πλαισιώνουν απλά την πρωταγωνίστρια, μάλιστα θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς πως δε μοιράζεται τον ενθουσιασμό της κόρης και

δείχνει να έχει κουραστεί από το να επαναλαμβάνει την ιστορία του καφενείου σε διάφορες συνεντεύξεις. Με άλλα λόγια ακόμα και στα πλάν της ταινίας και σε κατ'ιδίαν συζητήσεις φαίνεται απρόθυμη να μιλήσει ξανά σχετικά με το καφενείο.

Η Ειρήνη, απ'την άλλη, είναι ένα κορίτσι νέο που έχει σπουδάσει Οικονομικά και αμέσως μετά τις σπουδές της επέστρεψε στη Λέσβο και εργάστηκε στην οικογενειακή επιχείρηση. Σταδιακά ανέλαβε όλο και περισσότερες αρμοδιότητες στην επιχείρηση ώστε σήμερα να θεωρείται συνιδιοκτήτρια. Έχει πλήρη επίγνωση του ρόλου της και της ευθύνης που της αναλογεί αλλά δεν παύει να είναι ένα μοντέρνο σύγχρονο κορίτσι, όπως οι συνομήλικες της.

3. ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

Το αρχειακό υλικό που συγκεντρώθηκε για το ντοκιμαντέρ, συνίστατο κατά κύριο λόγο σε παλιές φωτογραφίες του καφενείου. Πολλές φωτογραφίες εξασφάλισα από την ιδιοκτήτρια του καφενείου που έχει φυλαγμένα σε ειδική προθήκη στο καφενείο άλμπουμ φωτογραφιών από διάφορες φάσεις λειτουργίας του μαγαζιού καθώς και φωτογραφίες από εκδηλώσεις και επισκέψεις επωνύμων. Επίσης, φωτογραφίες του καφενείου έχει τραβήξει η φωτογράφος Τζέλυ Χατζηδημητρίου και κάποιες από αυτές έχουν συμπεριληφθεί στο βιβλίο της *39 καφενεία και ένα κουρείο* που εκδόθηκε το 1997 από τις Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης. Υπάρχει, επίσης βίντεο από παλιά εκπομπή που βρίσκεται ανηρτημένο στον ιστότοπο www.greek-language.gr με θέμα την Επάνω Σκάλα όπου υπάρχουν πλάνα και από τον Ερμή εκείνης της εποχής.

Κανένα από αυτά δεν συμπεριλήφθηκε στην ταινία καθώς ο εσωτερικός και εξωτερικός διάκοσμος του μαγαζιού, όπως είναι σήμερα, ήταν αρκετός για να δώσει την αίσθηση του αυθεντικού και παραδοσιακού και οτιδήποτε επιπλέον θα «φόρτωνε» την ταινία κάνοντάς την κουραστική.

4. ΣΕΝΑΡΙΟ- ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Βασικός χαρακτήρας στο ντοκιμαντέρ είναι η Ειρήνη Λάσκαρη, κόρη της ιδιοκτήτριας, απόφοιτη Τμήματος Οικονομικών που ενδιαφέρεται να ασχοληθεί με

το καφενείο. Πρόκειται για μια κοπέλα, σχεδόν 28 ετών, εκπρόσωπο της νέας γενιάς που καλείται να διαχειριστεί το παραδοσιακό καφενείο, γεγονός που από μόνο του δημιουργεί αντίθεση.

Οι θεματικές ενότητες του ντοκιμαντέρ είναι οι ακόλουθες:

- Το καφενείο σήμερα (παρουσίαση χώρου και πρωταγωνίστριας)
- Αναδρομή στο παρελθόν (έναρξη λειτουργίας, φάσεις, ιδιοκτήτες, ιστορικές συνθήκες)
- Συντήρηση του κτιρίου
- Η διακόσμηση του χώρου (η λειτουργία του χώρου ως μουσειακού)
- Η συμμετοχή της Ειρήνης στην οικογενειακή επιχείρηση- Το όραμα για το μέλλον του Ερμή (η ματιά της νεαρής συνδιαχειρίστριας)
- Η σχέση των νέων με το καφενείο
- Η συμπερίληψη του καφενείου στο Αποθετήριο της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς
- Επιτυχία της επιχείρησης

Ερωτήσεις συνέντευξης:

Γιατί ονομάστηκε «Ερμής»;

Πότε και με ποιον ιδιοκτήτη ξεκίνησε τη λειτουργία του;

Πόσο καθοριστική για τα πρώτα βήματα ήταν η τοποθεσία του (εν. μέσα στη μουσουλμανική κοινότητα);

Σε τι πιστεύετε πως οφείλεται η μακρόχρονη επιτυχία της επιχείρησης;

Τι αλλαγές επιφέρατε επί των ημερών σας στον χώρο και τον τρόπο λειτουργίας;

Σχετικά με σημερινό τρόπο λειτουργίας, χρήσεις και πελατολόγιο.

Τι σημαίνει για σας πως το καφενείο σας έχει διανύσει περίπου δυο αιώνες λειτουργίας;

Τι σημαίνει για σας πως το καφενείο σας έχει ενταχθεί στο Ευρετήριο Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς;

Πώς νιώθετε για το γεγονός πως ο χώρος του καφενείου είναι κατά μια έννοια μουσειακός;

Ποιος θεωρείτε πως είναι ο ρόλος του καφενείου στη ζωή της πόλης της Μυτιλήνης παλαιότερα και σήμερα; Έχει διαφοροποιηθεί σε σχέση με το παρελθόν;

Επέλεξες να εργαστείς στην οικογενειακή επιχείρηση ή σε οδήγησε η ανεργία και η δύσκολη επαγγελματική αποκατάσταση της γενιάς σου;

Θα άλλαζες κάτι στο καφενείο ως μελλοντική ιδιοκτήτρια;

Ο Ερμής είναι στέκι των νέων;

5. ΣΚΗΝΟΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Η επιλογή του θέματος έγινε με αφορμή την είσοδο του καφενείου φέτος στο Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Η αρχική σκέψη μου, βέβαια, περιελάμβανε ένα ντοκιμαντέρ και για τα δυο ιστορικά καφέ της Μυτιλήνης που εντάχτηκαν στο Ευρετήριο δηλαδή τον Ερμή και το Πανελλήνιον. Το κλείσιμο όμως του Πανελληνίου και η ακόλουθη άρνηση του ιδιοκτήτη να συμμετάσχει στη δημιουργία του ντοκιμαντέρ λειτούργησαν ανασταλτικά.

Στην αρχή είχα κάποιους ενδοιασμούς στο να δημιουργήσω ένα ντοκιμαντέρ με θέμα αποκλειστικά και μόνο τον Ερμή για τον λόγο ότι φοιτήτρια του ίδιου τμήματος είχε ασχοληθεί με το θέμα πριν δυο χρόνια έστω σε επίπεδο πτυχιακής εργασίας. Αυτό που με παρακίνησε τελικά στο να επιλέξω τον Ερμή ως θέμα ήταν η πληροφορία πως υπήρξε ένα καφενείο που λειτούργησε έναν αιώνα ως τούρκικος καφενές και άλλον ένα αιώνα ως ελληνικός, συνολικά δυο αιώνες συνεχούς λειτουργίας. Μάλιστα, φέτος κλείνει έναν αιώνα λειτουργίας σαν ελληνικό καφενείο αφού πρωτολειτούργησε το 1922 όταν δόθηκε ως ανταλλάξιμο στον Γ. Σπανουδάκη που ήρθε από τη Μικρά Ασία στην Ελλάδα με την Ανταλλαγή των Πληθυσμών. Θεωρώ πως η δημιουργία ενός ντοκιμαντέρ με θέμα αυτό το καφενείο ειδικά φέτος εκατό χρόνια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και μετά την ένταξή του στο Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς είναι κάτι περισσότερο από επιβεβλημένο.

Για το ιστορικό ντοκιμαντέρ *Ο Ερμής στην Επάνω Σκάλα* χρησιμοποίησα κατά κύριο λόγο συνέντευξη, πλάνα εν ώρα λειτουργίας του καφενείου και πλάνα από αντικείμενα/ λεπτομέρειες του χώρου.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με την πρωταγωνίστρια, Ειρήνη Λάσκαρη, στον εξωτερικό χώρο της αυλής του μαγαζιού με φυσικό φωτισμό. Το πλάνο ήταν σταθερό με τη χρήση τριπόδου. Οι ερωτήσεις προηγούνταν των απαντήσεων αλλά κόπηκαν στο μοντάζ. Η συνέντευξη αυτή χρησιμοποιήθηκε και ως βασικό μέσο αφήγησης στην ταινία καθώς αποσπάσματα της χωρίστηκαν σε διάφορα σημεία ενώ ενδιάμεσα τοποθετήθηκαν σχετικά πλάνα.

ΠΛΑΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ: Έλαβα πλάνα από όλα σχεδόν τα σημεία του χώρου με την κάμερα στο χέρι. Κάθετι στον εσωτερικό χώρο του μαγαζιού είναι προσεκτικά επιλεγμένο και τοποθετημένο. Κάποια αντικείμενα τα έφερε ο πρώτος ιδιοκτήτης από τη Μικρασία και έχουν ιδιαίτερη ιστορική αξία. Πολλά ήταν, επίσης, τα κάδρα που απεικόνιζαν, προγόνους μέσα και έξω από το μαγαζί σε προγενέστερες φάσεις. Στα σημεία που δεν μπορούσα να προσεγγίσω, έκανα ζουμ.

ΠΛΑΝΑ ΕΝ ΩΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Έλαβα πλάνα από το μαγαζί εν ώρα λειτουργίας μέσα και έξω από αυτό με την κάμερα στο χέρι για να μπορώ να κινούμαι και να αλλάζω εύκολα θέση. Σκοπός ήταν να αναδειχτούν όλες οι χρήσεις του καφενείου κατά τη διάρκεια της μέρας. Το πρωί για καφέ, μεσημέρι και βράδυ για φαγητό.

6. ΕΙΚΟΝΟΛΗΨΙΑ- ΗΧΟΛΗΨΙΑ

Θα μπορούσα να διακρίνω τα γυρίσματα της ταινίας σε τρεις βασικές κατηγορίες: στη συνέντευξη με την Ειρήνη Λάσκαρη, στην καταγραφή επιμέρους αντικειμένων του χώρου και στη λήψη πλάνων εν ώρα εργασίας. Μόνο στη συνέντευξη χρησιμοποιήθηκε τρίποδο ενώ στις άλλες δυο κατηγορίες η κάμερα ήταν στο χέρι.

Αναφορικά με τη συνέντευξη δόθηκαν οδηγίες στη συνεντευξιαζόμενη να απαντά στις ερωτήσεις με ολοκληρωμένες απαντήσεις καθώς η δική μου ερώτηση που προηγούνταν, θα κοβόταν στο μοντάζ. Οι ερωτήσεις δεν της δόθηκαν από πριν

αλλά είχαμε συζητήσει σε προπαρασκευαστικές συναντήσεις τους άξονες, στους οποίους θα επικεντρωνόταν η ταινία. Ο ήχος της συνέντευξης έχει ληφθεί με Lavalier.

Όσον αφορά τα άλλα γυρίσματα είχα την κάμερα στο χέρι και άλλαξα θέση στον χώρο. Ο δε ήχος ήταν αυτός και μόνο της κάμερας. Σε κάποια σημεία έβαζα την κάμερα σταθερή στο τραπέζι με σκοπό να καταγράφει μόνο ήχο του χώρου. Και για τη συνέντευξη και τα άλλα γυρίσματα χρησιμοποιήθηκε φυσικός φωτισμός εξωτερικού και εσωτερικού χώρου.

Όσον αφορά τα μεγέθη των πλάνων, χρησιμοποίησα γενικά, μεσαία και κοντινά ανάλογα με την περίσταση. Κοντινά πλάνα λήφθησαν κυρίως στο πρόσωπο και στα χέρια της Ειρήνης ενίοτε και σε λεπτομέρειες του χώρου. Κάτι που μου κίνησε από την αρχή την περιέργεια και το συμπεριέλαβα στην ταινία, ήταν η καταγραφή της δράσης μέσα από καθρέπτες, το οποίο τέχνασμα προσέδωσε μια καλλιτεχνική νότα θεωρώ στην ταινία αλλά ανέδειξε επιπλέον την εσωτερική διακόσμηση του χώρου.

7. MONTAZ

Για το μοντάζ χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό Adobe Premiere Pro CC 2015. Το υλικό γυρισμάτων, το οποίο μεταφέρθηκε στον Η/Υ σε φακέλους που αντιστοιχούσαν σε ημέρες γυρισμάτων, στη συνέχεια οργανώθηκε σε κατηγορίες θεματικές. Κατά τη διαδικασία μάλιστα αυτή επιλέχτηκε υλικό που δεν πληρούσε τα κριτήρια συμπερίληψης στην ταινία και αφαιρέθηκε εξ αρχής, όπως «κουνημένα» πλάνα ή τμήματα της συνέντευξης με αθεράπευτα σαρδάμ ή που περιείχαν ενοχλητικούς ήχους από τον περιβάλλοντα χώρο.

Έτσι, σε μια πρώτη επιλογή καταγράφηκε και οργανώθηκε χρήσιμο υλικό σε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες της ταινίας, για παράδειγμα οτιδήποτε αφορούσε τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του καφενείου τοποθετήθηκε με αυτή τη σήμανση, τη διακόσμηση του χώρου και τα λοιπά.

Κατά τη διαδικασία του μοντάζ αποφάσισα να μην συμπεριλάβω παλιές φωτογραφίες που είχα συλλέξει είτε από δημοσιεύματα στον τύπο και βιβλία είτε

από τα άλμπουμ του μαγαζιού που μου τα είχε παραχωρήσει η ιδιοκτήτρια να τα μελετήσω και τα οποία είχα φωτογραφίσει με το κινητό μου και είχα ήδη επεξεργαστεί ψηφιακά με το λογισμικό επεξεργασίας φωτογραφιών Picasa 3. Αποφάσισα όμως να μην συμπεριλάβω καμιά φωτογραφία του χώρου για δυο λόγους. Ο ένας είναι γιατί είχα ήδη πλάνα από κάδρα που υπήρχαν μέσα στο καφενείο και τα επιπλέον θα απέβαιναν κουραστικά. Ο άλλος λόγος είναι πως δεν χρειάστηκε να κάνω καμιά αντιπαραβολή της παλιάς και της νέας μορφής του καφενείου καθώς ο χώρος έχει παραμείνει αυθεντικός με ελάχιστες ανεπαίσθητες αλλαγές. Μου το επεσήμανε αυτό σε μια προπαρασκευαστική μας συζήτηση η Ειρήνη Λάσκαρη.

Όσον αφορά τον ήχο επέλεξα στο μοντάζ κατά βάση φυσικό ήχο που υπήρχε στο μαγαζί κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων και μόνο στους σύντομους τίτλους αρχής και τέλους επέλεξα ένα ορχηστρικό κομμάτι από το διαδίκτυο χωρίς πνευματικά δικαιώματα. Σε κάποια σημεία της ταινίας ο ήχος του χώρου που ακούγεται είναι μεν αυθεντικός των γυρισμάτων αλλά δεν αντιστοιχεί στα συγκεκριμένα πλάνα. Τις αλλαγές αυτές τις έκανα για να μην ακούγονται διακεκομμένα τραγούδια. Επιπλέον, σε κάποια άλλα σημεία της ταινίας αναγκάστηκα να καλύψω σαρδάμ και περικοπές του λόγου της συνεντευξιαζόμενης και γι' αυτό έβαλα εμβόλιμα πλάνα.

Τέλος, να επισημάνω πως ενώ αρχικά είχα την ιδέα να χρησιμοποιήσω αφηγητή voice-over για να δώσει την ιστορία του Ερμή με λεπτομέρειες, τελικά δεν το έπραξα, καθώς τα τμήματα της συνέντευξης της Ειρήνης Λάσκαρη που χρησιμοποιήθηκαν ως σκελετός στην ταινία κάλυψαν την ανάγκη αυτή και βοήθησαν στη μετάβαση από τη μια ενότητα στην άλλη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ταινία *Ο Ερμής στην Επάνω Σκάλα* είχε ως στόχο αφενός να αναδείξει την ιστορική πορεία του καφενείου αφετέρου να δείξει τη θέση του μέσα στη σύγχρονη ζωή της πόλης της Μυτιλήνης. Γενικότερα, ο χώρος του καφενείου ως χώρος ανάπαυσης και κοινωνικής συναναστροφής φθίνει στη σύγχρονη εποχή. Κι αυτό

γιατί στη σύγχρονη εποχή νέες δραστηριότητες έχουν μονοπωλήσει τον ελεύθερο χρόνο μας ώστε η συνάντηση στο καφενείο να αποτελεί μια παρωχημένη επιλογή. Και αυτό το γεγονός προσδίδει ιδιαίτερη αξία στα καφενεία που εξακολουθούν να λειτουργούν, ειδικά αυτά που έχουν σημειώσει μια μακρόχρονη ως τώρα πορεία λειτουργίας μέσα στον χρόνο.

Το Αποθετήριο Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς σε μια προσπάθεια να διασώσει στοιχεία κουλτούρας και μεταξύ άλλων χώρους που παραπέμπουν σε έναν παλιό διαφορετικό τρόπο ζωής δημιουργεί λίστες σε διάφορες κατηγορίες. Μία από αυτές είναι τα Ιστορικά Καφέ, στα οποία ανήκει από τις αρχές του 2022 το καφενείο Ερμής. Σκοπός της συμπερίληψης στοιχείων στη λίστα είναι η προβολή τους και κατ' επέκταση η διάσωσή τους.

Η ταινία *Ο Ερμής στην Επάνω Σκάλα* είχε ως αφορμή την είσοδο του καφενείου στη λίστα των Ιστορικών Καφέ. Αρχικά, η στόχευση ήταν η ταινία να συμπεριλαμβάνει και τα δυο καφενεία της Λέσβου που εντάχθηκαν στην Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά αλλά το Πανελλήνιον έκλεισε και ο ιδιοκτήτης αρνήθηκε να συμμετάσχει μιας και είχε απομακρυνθεί άμεσα από τον χώρο της επιχείρησης. Έτσι, η ταινία επικεντρώθηκε στο καφενείο Ερμής.

Η ταινία έχει ως σκελετό τη συνέντευξη με την ιδιοκτήτρια Ειρήνη Λάσκαρη, η οποία επικεντρώνεται σε διάφορα ζητήματα που αφορούν το καφενείο. Ενδιάμεσα υπάρχουν πλάνα σχετικά με αυτά που λέγονται ή πλάνα από το κατάστημα εν ώρα εργασίας. Δίνεται έμφαση αρχικά στα πρώτα χρόνια του καφενείου και στο γεγονός πως η ύπαρξη του αποτελεί ζωντανή μαρτυρία που συνδέεται με ένα σημαντικό γεγονός για την Ελλάδα και ιδιαιτέρως για το νησί της Λέσβου, τη Μικρασιατική Καταστροφή. Το ότι το καφενείο από τους δυο αιώνες λειτουργίας σχεδόν, τον έναν υπήρξε τούρκικος καφενές και τον άλλο ελληνικό καφενείο.

Τούρκικος καφενές υπήρξε, αρχικά, όταν η Λέσβος κατοικούνταν από Μουσουλμάνους, και έπειτα μετά το 1922 και την επακόλουθη Ανταλλαγή των πληθυσμών δόθηκε ως αποζημίωση σε Έλληνα Μικρασιάτη για το καφενείο που ο ίδιος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει στη Μικρασία. Μάλιστα, το καφενείο βρίσκεται στην Επάνω Σκάλα, μια κατεξοχήν προσφυγική γειτονιά της Μυτιλήνης που

σημαίνει πως αποτέλεσε ως ελληνικό καφενείο χώρο συσπείρωσης των προσφύγων.

Ταυτόχρονα, με την προβολή της ιστορικότητας του χώρου που πραγματοποιήθηκε μέσω της εξιστόρησης της ιδιοκτήτριας, δόθηκε έμφαση στην αυθεντική διακόσμηση του χώρου. Η ιδιοκτήτρια αναφέρθηκε στην ανάγκη συντήρησης του κτιρίου που έκανε η μητέρα της και στην προσπάθειά τους να μη θιγεί το παραδοσιακό του χώρου. Αυτή η αυθεντικότητα επεκτείνεται ακόμη και στα φαγητά που σερβίρονται και στον τρόπο που φτιάχνεται ο καφές π.χ. στη χόβολη.

Σημαντικό μέρος της ταινίας αφιερώθηκε στη σύγχρονη λειτουργία του καφενείου και στη σχέση που έχει η νεαρή ιδιοκτήτρια με αυτό καθώς και στα σχέδια της για το μέλλον. Η βασική της στάση είναι να διατηρήσει την παράδοση του καφενείου θεωρώντας τον εαυτό της υπεύθυνο ως συνεχιστή του έργου των προγόνων και προκατόχων της.

Με την ταινία αυτή θέλησα, επομένως, να γεφυρώσω το παρελθόν και το παρόν του καφενείου Ερμής που αποτέλεσε τοπόσημο της πόλης σε κρίσιμες εποχές του παρελθόντος και που εξακολουθεί να διατηρεί μια εξέχουσα θέση ακόμη και σήμερα αφού αποτελεί ένα γνωστό στέκι που προσελκύει τουρίστες και επισκέπτες της πόλης. Δε δόθηκε ιδιαίτερη έκταση στην ταινία, αν και αναφέρεται στον τίτλο, στο χώρο όπου βρίσκεται το καφενείο και ίσως σε μια μελλοντική πιο εκτεταμένη ταινία θα είχε ενδιαφέρον να ερευνηθεί. Το καφενείο άρχισε να λειτουργεί μέσα στην προσφυγική γειτονιά της Επάνω Σκάλας που μέχρι πριν την Ανταλλαγή ήταν μια τούρκικη γειτονιά. Έγινε, έτσι, χώρος συσπείρωσης των νεοφερμένων προσφύγων του 1922. Θα μπορούσε η ταινία να εμπλουτιστεί από μαρτυρίες γειτόνων ηλικιωμένων ή απογόνων τους σχετικά με τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του καφενείου και τη σημασία που είχε για αυτούς καθώς στον χώρο αυτό έχει εναποθετηθεί η μνήμη της προσφυγικής γειτονιάς. Ενδεχομένως, θα άξιζε μια αναφορά στους χαρακτηριστικούς τύπους που συχνάζαν στο καφενείο και έχουν αφήσει το αποτύπωμά τους με τις ιδιορρυθμίες τους στη μνήμη των θαμώνων. Θα είχαμε, λοιπόν, μια πολυφωνική η ταινία με τον τρόπο αυτόν και σαφώς πιο σφαιρική και αντικειμενική εξέταση του θέματος. Σημαντικό επίσης θα ήταν μια αναφορά στις κοινωνικές τάξεις των πελατών του καφενείου και ίσως μια

συγκριτική μελέτη με άλλα καφενεία της Λέσβου, όπως το Πανελλήνιον. Ή σύγκριση των καφενείων της πόλης με τα καφενεία των χωριών του νησιού.

Όπως και να έχει η ταινία έχει πλέον ολοκληρωθεί για την παρούσα φάση και εστιάζει στο καφενείο Ερμής και τη νεαρή ιδιοκτήτρια. Εν κατακλείδι, η ταινία διατρέχει εν συντομία διάφορα θέματα από αφορούν τον χώρο έχοντας στραμμένο το βλέμμα στο παρόν και το μέλλον. Το καφενείο Ερμής διατηρεί την αίγλη του παρελθόντος και με αυτή την ίδια αίγλη κατορθώνει να διατηρεί ακέραιη τη φήμη και την ακμή του ως τις μέρες μας._

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΗ

Καρακάσης, Α. –Γούσιος Χ. & Κεφάλας Κ. (2015), *ΕΦΟΔΙΟ ΓΙΑ ΝΕΟΥΣ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡΙΣΤΕΣ*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών βιβλίων, Διαθέσιμο στο www.kallipos.gr

Καραχρήστος, Γ. (2020), *Δελτίο στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας για τα Ιστορικά Καφέ*, έγγραφο ανηρτημένο στον ιστότοπο της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς της Ελλάδος

Κορκά, Έ. (2018). *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά Intangible Cultural Heritage*. Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Δ/ση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.

Λαχούρη, Δ. (2022), «Λέσβος: Η ιστορία του καφενείου “Ερμής” που εντάχθηκε στην άυλη κληρονομιά», ρεπορτάζ για την ΕΡΤ, Διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://www.ertnews.gr/perifereiakoι-stathmoi/voreio-aigaiο/lesvos-i-istoria-toy-kafeneioy-quot-ermis-quot-poy-entachthike-stin-ayli-klironomia-video-pics/>

Μαγουλιώτη, Σ. (2017), «Η ιστορία του καφενείου», δημοσίευμα σε ιστότοπο, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://ideografos.wordpress.com/2017/06/11/%CE%B7-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%85/> [Τελευταία πρόσβαση στις 18-12-22].

Μεταλληνός, Ν. (2003), *Παραγωγή Τηλεοπτικού Ντοκιμαντέρ*. Αθήνα: Έλλην.

Νικολακάκης, Γ. (1997), «Ο χώρος του καφενείου στη Λέσβο». Στο Χατζηδημητρίου, Τ. (1997), *39 καφενεία και ένα κουρείο*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης

Ο «Ερμής» της Μυτιλήνης, ένα καφενείο που λειτουργεί αδιάκοπα από το 1800, άρθρο στον ιστότοπο Lesvosnews.net <https://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/afieromata/o-ermis-tis-mytilinis-ena-kafeneio-poy-leitoyrgei-adiakopa-apo>

Παναγιωταρέα, Α. (1993). *Κυδωνιάτες. Αστοί και πρόσφυγες*. Διδακτορική διατριβή [online]. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμη στη διεύθυνση <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/3684#page/1/mode/2u> p [Τελευταία πρόσβαση στις 18-10-22]

Παπαταξιάρχης, Ε. (1997), «Ο κόσμος του καφενείου». Στο Χατζηδημητρίου, Τ. (1997), *39 καφενεία και ένα κουρείο*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης

Παπαταξιάρχης, Ε. (1992), «Ο κόσμος του καφενείου: Ταυτότητα και ανταλλαγή στον ανδρικό συμποσιασμό», στο Ευθύμιος Παπαταξιάρχης και Θεόδωρος Παραδέλλης (επιμ.), *Ταυτότητες και φύλλο στη σύγχρονη Ελλάδα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εκδόσεις Καστανιώτης, σελ. 209-250.

Ρηγόπουλος, Δ. (2022), «Τι απέγινε το ελληνικό καφενείο;», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* 11.11.2022

Σαντή, Θ. (2002), «Πανελλήνιον», *ΑΙΟΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Δ' ΤΟΜΟΣ*

Σκοπετέας, Ι. (2022), «Θεωρία αφήγησης και μεθοδολογία δημιουργίας ταινιών ντοκιμαντέρ» Στο Μαρία Κακαβούλια & Περικλής Πολίτης (επιμ.), *Αφήγηση. Μια πολυεπιστημονική θεώρηση*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σσ.209-238.

Σταθακόπουλος, Δ. (2012), «Καφενείο οθωμανικής περιόδου- Το καφενείο ως ένας από τους βασικούς πολιτιστικούς θεσμούς της καθημερινής», άρθρο διαθέσιμο στη διεύθυνση https://www.kalavrytanews.com/2012/09/blog-post_9705.html
[Τελευταία πρόσβαση στις 28-11-22]

Στεφανή, Ε. (2015), *10 ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ*. Αθήνα: Πατάκης.

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ

McLane, B. (2013). *A New History of Documentary Film* (2nd ed.). Bloomsbury Publishing

Nichols, B.(2001) *Introduction to documentary*. Bloomington: Indiana University.

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ:

Historic Cafes Route

<https://historiccafesroute.com/category/the-art-of-coffee/>

Ιστορικά καφέ, Ιστότοπος της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς της Ελλάδος

<https://ayla.culture.gr/aylos-politismos-twn-istorikwn-kafe/>

Οπτικοακουστικό υλικό για την προσφυγική Μυτιλήνη στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα στο λήμμα «Επάνω Σκάλα»

<https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/urban/iframe.html?urb=23&location=68&item=2869>

Σύνδεσμος Ιστορικών Καφέ Ευρώπης

https://www.ehica.eu/portfolio_page/kafeneion-o-ermis/

ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΙΑ

Σκοπετέας, Ιωάννης (2006), *Του κοινού η μηχανή* (σενάριο-σκηνοθεσία). Ιστορικό ντοκιμαντέρ μικρού μήκους για λογαριασμό του Μουσείου Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου υπό την επιστημονική επίβλεψη της Δρ. Ιστορίας Ευριδίκης Σιφναίου. Αποσπάσματα στη διεύθυνση

https://www.youtube.com/watch?v=DVOw5LSSqtY&ab_channel=YannisSkopeteas

[Τελευταία πρόσβαση 19/10/2022].

Κοβότσος, Άγγελος (2002), *Η δικιά μου Μυτιλήνη 1925-1925*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Διαθέσιμο σε μέρη στη διεύθυνση <https://www.youtube.com/user/parelthon2/videos>

[Τελευταία πρόσβαση 19/11/2022].

Flipo Cécil, Παπαδάτου Ιωάννα, Geelen Nikki και Cowling Sophie (2017), *Panellinion (Πανελλήνιον)*. Παραγωγή στο πλαίσιο εκπαιδευτικού προγράμματος του Φεστιβάλ Εθνογραφικού Κινηματογράφου της Αθήνας

www.ethnofest.gr/el/film/panellinion/

Δάρα, Σ. (2020), *Ένας καφενές αφηγείται... Η ιστορία του «Ερμής» στη Μυτιλήνη*, Πτυχιακή Εργασία για το Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Διαθέσιμη στη διεύθυνση <https://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/22840?show=full>